

Рішення Європейського суду з прав людини як джерела кримінального права

Проблема джерел права, як відомо, не належить до числа обділених увагою у вітчизняній юридичній науці. Вона неодноразово і небезуспішно обговорювалась представниками як загальнотеоретичного, так галузевого правознавства.

Проте більшість вітчизняних авторів у висвітленні джерел сучасного українського права обмежуються здебільшого характеристикою традиційних джерел права – правового звичаю, судового прецеденту, нормативного договору та нормативного акта, наголошуючи при цьому, що останній є домінуючим джерелом сучасного права України.

Не сумніваючись у тому, що нормативний акт залишається нині й залишатиметься в майбутньому основним джерелом національного права, не можна, однак, не помічати, що включення України в європейські інтеграційні процеси тягне за собою істотні зміни у системі джерел права України, а отже, вимагає поглибленого осмислення, а часом і повного переосмислення підходів до їх розуміння. Так, українською правовою наукою має бути переосмислено ставлення до судового прецеденту, який розглядається як свого роду конкретизація існуючої правової норми.

Про необхідність впровадження судового прецеденту для реформування правової системи України також висловлювалися і вітчизняні науковці: Д.В. Кирилюк, В.О. Котюк, Д.В. Кухнюк, Л.А. Луць, Б.В. Малишев, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.Т. Нор, С.В. Шевчук, Г.Г. Шмельова [1, с.16-22].

Найгостріші дискусії ведуться сьогодні з питання, чи є рішення Європейського суду з прав людини джерелом кримінального права. З цього питання існує безліч протилежних доктринальних поглядів і позицій.

Ображієв К.В. відзначає, що у зв'язку з тим, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є джерелом кримінального права країн-членів Ради Європи, а її офіційне тлумачення, сформульоване в рішеннях Європейського суду з прав людини, обов'язкове для національного правозастосувача, рішення з питань кримінально-правового характеру, що виносяться Європейським судом з прав людини, за загальним визнанням розцінюються як джерела кримінального права країн-членів Ради Європи [2, с. 25].

З такою позицією можна погодитися, оскільки закон про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод встановлює, що Україна відповідно до ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визнає обов'язковою і без

укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.

Так, Конституційний Суд України в п. 3 справи про заощадження громадян вказує: «Водночас Конституційний Суд України не звернув уваги на інші прецеденти з практики Європейського суду з прав людини, на які у своєму виступі на пленарному засіданні вказав залучений до розгляду справи як спеціаліст доктор юридичних наук, професор П.М. Рабінович...». Прецедентний характер рішень Європейського суду з прав людини визнав Верховний Суд України у рішенні від 28 жовтня 2005 р. у справі Мельниченка: «Рішення Європейського суду з прав людини, якими надаються тлумачення та практика застосування положень Конвенції, є формою прецедентного права, що розширює нормативний обсяг Конвенції встановлюючи нові загальнообов'язкові правила». Також і вже на законодавчому рівні було закріплено у ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», що «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права».

Розгляд Європейським судом з прав людини індивідуальних скарг служить засобом виявлення дефектів в національному кримінальному законодавстві. З цієї точки зору Європейський суд з прав людини своїми рішеннями і правовими позиціями, що містяться в них, посиляє змістовні «імпульси», направлені на вдосконалення кримінального права і пов'язаної з ним правозастосовчої практики.

Отже, обов'язковим для українського правозастосувача при застосуванні кримінально-правових норм є не тільки власне підсумкове рішення Європейського суду з прав людини по тлумаченню конвенційних положень, але і правова позиція Європейського суду з прав людини, покладена в основу такого рішення. В зв'язку з цим, слід сказати, що, застосовуючи норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод так, як вони витлумачені Європейським судом з прав людини, український правозастосувач повинен керуватиметься не рішеннями в цілому, а правовими позиціями, що містяться в рішеннях Європейського суду з прав людини.

У цьому значенні можна говорити про рішення Європейського суду з прав людини як джерела кримінального права України, причому національний правозастосувач не позбавлений відомої свободи розсуду і права вибору правових позицій, що містяться в рішеннях Європейського суду з прав людини.

Слід відмітити, що Україна, ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, не просто надала їй пряму дію на своїй території, але і визнала тим самим без спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини, надала пряму дію в українському кримінальному праві рішенням Європейського суду з прав людини, які

виступають офіційним тлумаченням Конвенції.

Сьогодні найбільш важливий той факт, що рішення Європейського суду з прав людини мають матеріально-правове значення при застосуванні Кримінального кодексу України, оскільки розкривають ознаки інститутів Загальної і Особливої частин українського кримінального права.

Так, наприклад, в розвиток ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод було винесено декілька рішень Європейським судом з прав людини про те, що в зміст таємниці приватного життя (порушення якої розцінюється за українським кримінальним правом злочином, який передбачений ст. 182 КК України «Порушення недоторканості приватного життя») повинні входити, наприклад: відомості медичного характеру, особливо відносно захисту таємниці відомостей про ВІЛ-інфікованих [3, с. 325]; відомості про сексуальну орієнтацію і психосоціальний тип особи; відомості про зміну статі і імені [4, с. 403] та інше.

Вищесказане дозволяє зробити висновок, що рішення Європейського суду з прав людини, в яких формулюється певне розуміння кримінально-правової норми, будучи юридично обов'язковими, є джерелом українського кримінального права.

Таким чином, в цілях виконання принципу однакового застосування законодавства (зокрема, кримінального законодавства) на території України, що є елементом реалізації принципу рівності громадян перед законом і судом, закріпленого як одним із основних засад судочинства у ст. 129 Конституції України, а також у напрямку подолання пробілів і розкриття оціночних понять в кримінальному законодавстві і обумовлена необхідність визнання рішень Європейського суду з прав людини джерелом кримінального права України. Варто особливо підкреслити, що ефективна кримінальна політика, крім всього іншого, означає певний ступінь передбаченості правозастосовчих актів, одноманітне тлумачення і застосування кримінально-правових норм.

Таким чином, як джерело українського кримінального права рішення Європейського суду з прав людини можна визначити як офіційно опублікований чи оригінальний текст рішення, що містить тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї, що має загальний характер і має обов'язкову юридичну силу в кримінальному праві України.

Анотація

В статті розглядаються питання визнання рішень Європейського суду з прав людини у якості джерела кримінального права України, та їх роль в системі джерел кримінального права. Встановлена роль рішень Європейського суду з прав людини в сфері правозастосування кримінального закону.

Література:

1. Пошва Б.М. Судовий прецедент: проблеми запровадження в Україні // Вісник Верховного Суду України. - 2008. - №9 (97)..
2. Ображиев К.В. Судебный прецедент как источник уголовного права России: Дис... канд. юрид. наук. - Ставрополь, 2002.
3. Z. vs. France. Судове рішення від 25 лютого 1997 р. // Вибрані рішення Європейського суду з прав людини. В двох томах. Т. 2. - К., Фенікс. – 2006.
4. V. vs. France. Судове рішення від 25 березня 1992 р. // Вибрані рішення Європейського суду з прав людини. В двох томах. Т. 2. - К., Фенікс. – 2006.